

ERGENLERİN CİNSEL EĞİTİMİ

Bir Program Denemesi

Figen Çok - Ömer Kutlu

3. Baskı

Prof. Dr. Figen Çok - Yrd. Doç. Dr. Ömer Kutlu

ERGENLERİN CİNSEL EĞİTİMİ
Bir Program Denemesi

ISBN 978-605-364-043-1

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2016, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları

Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri,
kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt
ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında
yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları
satın almamasını diliyoruz.

1. Baskı: Ankara Üniversitesi Basımevi 2003, Ankara

3. Baskı: Şubat 2016, Ankara

Yayın-Proje: Didem Kestek

Dizgi-Grafik Tasarım: Didem Kestek

Kapak Tasarımı: Didem Kestek

Baskı: Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj

Sanayi Tic. Ltd. Şti.

Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1

İskitler/ANKARA

Tel: 0312-3411020

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 26062

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

Prof. Dr. Figen Çok

Ergenlerin daha çok psikososyal gelişimleri kapsamında araştırmalar yürütmektedir. Ergenlikte cinsel eğitim Türkiye’de eksik olan bir alan olarak görünmüş ve yazarı bu konuda çalışmaya, özellikle sağlıklı gelişim için önemli bir dönem olan 12-14 yaşlarına yönelik bir eğitim programı hazırlayarak bu boşluğu gidermeye çalışmıştır. Prof. Dr. Figen Çok’un Türkçe ve İngilizcede yayımlanmış çeşitli araştırmaları bulunmaktadır.

Yrd. Doç. Dr. Ömer Kutlu

Ankara’da doğdu. İlk, orta ve üniversite öğrenimini Ankara’da tamamladı. 1984-1997 yılları arasında Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM)’nde, 1997 yılından itibaren ise Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi’nde öğretim üyesi olarak çalıştı. Milli Eğitim Bakanlığı’nın çeşitli birimlerinde test geliştirme ve öğrenci başarısının belirlenmesi konusunda danışmanlık yaptı. Birçok devlet okulunda ve özel okulda öğrenci başarısının geliştirilmesi kapsamında çalışmalar yaptı.

Ergenlerin cinsel eğitimine katkıda bulunmak isteyenlere...

SUNUŞ

Bu kitap, uzunca bir süredir ilgilenmekte olduğum cinsel gelişim ve eğitim konusunda bir program geliştirmek ve değerlendirme modeli sunmak amacıyla hazırlanmıştır. Ergenlik dönemi akademik yaşamımın ilk yıllarından itibaren ilgimi çekmiştir. Bu dönem içinde cinsel gelişime bağlı özellikleri incelemek ve bu özelliklerin psikososyal gelişimdeki yansımalarını izlemek bana önemli göründü. TÜBA'dan aldığım Doktora Sonrası Araştırma Bursu çerçevesinde Türkiye'de 12-14 yaş grubundaki ergenlere yönelik bir cinsel eğitim programını -ileride ders dışı bir etkinlik olarak psikolojik danışmanlar aracılığıyla okullarda yaygınlaştırabilmeyi ümit ederek- hazırlamayı hedefledim. ABD'de Oregon eyaletinde gerek okullardaki uygulamaları gerekse akademik çalışmalarındaki gelişmeleri inceleyerek, Prof. Dr. Lizbeth Ann Gray'in katkılarıyla program taslağını oluşturdum. Türkiye'deki meslektaşlarımın katkılarıyla gelişen program çalışması bir bilgi testinin geliştirilmesi ve bir değerlendirme modelinin ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Bir vakıf ilköğretim okulunda iki deney ve iki kontrol grubu oluşturularak bu programı Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin bir projesi olarak uyguladım. Sonunda bu çalışmanın örnek bir program ve değerlendirme modeli olarak akademik çalışmalara katkıda bulunacağını düşünerek bir kitaba dönüşmesini düşündüm.

Bu kitabın ortaya çıkmasında pek çok kişinin ve kurumun katkısı ve desteği oldu. Bu kurumlara; Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'ne, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi'ne (ÇOKAUM), Ankara Üniversitesi Geliştirme Vakfı İlköğretim Okulu'na, Türkiye Bilimler Akademisi'ne (TÜBA), Oregon Devlet Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ne, Cheldelin Ortaokulu'na, Crescent Valley Lisesi'ne teşekkür ediyorum. Her zaman katkısını ve desteğini gördüğüm Hocam, Prof. Dr. Bekir Onur bütün akademik çalışmalarında yanımdaydı, şükran borçluyum. Lizbeth Ann Gray'e programın hazırlanmasındaki katkısı ve yönlendirmesi nedeniyle çok teşekkür ediyorum. Programın hazırlanması ve uygulanmasında Müge Artar, Cem Babadoğan, Tülin Demir, Melike Bağlı, Hakan Şatıroğlu, Aygen Tümer, Dolunay Kadioğlu, İsmihan Artan, Nuray Taştan ve Ömer Kutlu çok büyük katkı getirdiler. Ömer Kutlu programın değerlendirilmesi konusunda içeride bulacağınız bir model önererek çalışmayı zenginleştirdi ve çalışmanın yayına hazırlanmasında çok yardımcı oldu. Kendisine minnet borçluyum. Çalışmayı büyük bir sabırla ve titizlikle yazan Hülya Ateş'e içten teşekkür ediyorum. Burada adını anmadığım, katkısı olan herkese teşekkür ederim. Ayrıca eşime her zaman sürdürdüğüm desteği nedeniyle teşekkürü bir borç bilirim.

Yararlı olması dileğiyle.

Figen Çok

İçindekiler

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
ERGENLİK, CİNSELLİK VE CİNSEL EĞİTİM.....	1
Ergenlikte Cinselliğe Bağlı Sorunlu Davranışlar ve Sonuçları	3
Cinsel Eğitimin Ergen Gelişimine Katkısı	6
CİNSEL EĞİTİM PROGRAMLARI VE UYGULAMALARI	8
Çalışmanın Amacı.....	23
Çalışmanın Önemi.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

12-14 YAŞ GRUBUNA YÖNELİK CİNSEL EĞİTİM PROGRAMININ HAZIRLANMASI	27
1) Programın temel amaç ve değerlerini oluşturmak için çeşitli kültürlerde yürütülen benzer programların incelenmesi	27
2) İçerik ve eğitim süreçlerinin (etkinlikler, yönergeler, kaynaklar) oluşturulması	30
3) Programın uygunluk açısından uzman görüşüne sunulması	32
PROGRAMIN UYGULANMASI	35
Araştırma Modeli	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

12 – 14 YAŞ GRUBU ERGENLERE YÖNELİK CİNSEL EĞİTİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRİLME MODELİ	37
12-14 Yaş Grubuna Yönelik Hazırlanan Cinsel Eğitim Programının (İnsan Gelişimi) Önerilen Değerlendirme Modeline Göre Analizi	41
TEST MADDELERİ AÇISINDAN VERİMLİLİK VE ETKİLİLİK	44
6. Sınıf Deney Grubundan Elde Edilen Veriler	44
7. Sınıf Deney Grubundan Elde Edilen Veriler	45
6. Sınıf Kontrol Grubundan Elde Edilen Veriler	48
7. Sınıf Kontrol Grubundan Elde Edilen Veriler	50
6. ve 7. Sınıf Deney Gruplarına Ait Yanıtların Dağılımı	52
KATILIMCI BİREYLER AÇISINDAN VERİMLİLİK VE ETKİLİLİK	54
6. Sınıf Deney Grubunda Yer Alan Bireylerden Elde Edilen Veriler	54
7. Sınıf Deney Grubunda Yer Alan Bireylerden Elde Edilen Veriler	56
6. Sınıf Kontrol Grubunda Yer Alan Bireylerden Elde Edilen Veriler.....	57
7. Sınıf Kontrol Grubunda Yer Alan Bireylerden Elde Edilen Veriler.....	58
DENEY GRUPLARINDAKİ KATILIMCILARIN PROGRAMI GENEL OLARAK DEĞERLENDİRMESİ	61

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ.....	65
KAYNAKLAR.....	69

EK-1

İNSAN GELİŞİMİ PROGRAMI.....	79
------------------------------	----

Tablo ve Şekiller

Tablo 1. Kapsamlı Bir Cinsel Eğitim Programındaki Ana Kavramlar ve Konular	31
Tablo 2. Cinsel Bilgi Testinde Yer Alan Maddelerin Cinsel Eğitim Programındaki Konulara Göre Sayıları.....	33
Tablo 3. Testin Uygulandığı Okullar, Öğrenci Sayıları ve Teste Ait Ortalamalar ve Standart Sapmalar	34
Tablo 4. Çalışmaya Katılan Ergenlerin Gruplara, Sınıf Düzeylerine ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımları	36
Tablo 5. Deney ve Kontrol Gruplarının Cinsel Bilgi Testinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama ve t Değerleri	42
Tablo 6. 6. Sınıf Deney Grubu Açısından Cinsel Bilgi Testinde Yer Alan Maddelerin Son Test ve Ön Test Değerleri ve Farkı İnceleyen t Değerleri	44
Tablo 7. 7. Sınıf Deney Grubu Açısından Cinsel Bilgi Testinde Yer Alan Maddelerin Son Test ve Ön Test Değerleri ve Farkı İnceleyen t Değerleri	46
Tablo 8. 6. Sınıf Kontrol Grubu Açısından Cinsel Bilgi Testinde Yer Alan Maddelerin Son Test ve Ön Test Değerleri ve Farkı İnceleyen t Değerleri	49
Tablo 9. Cinsel Bilgi Testinde Yer Alan Maddelerin 7. Sınıf Kontrol Grubu Açısından Son Test ve Ön Test Değerleri ve Farkı İnceleyen t Değerleri	50
Tablo 10. 6. Sınıf Deney Grubu Açısından Birey Temelli Başarı Yüzdelerinin Ön Test, Son Test Puanları ve Farkı İnceleyen t Değerleri	54
Tablo 11. 7. Sınıf Deney Grubu Açısından Birey Temelli Başarı Yüzdelerinin Ön Test, Son Test Puanları ve Farkı İnceleyen t Değerleri	56
Tablo 12. 6. Sınıf Kontrol Grubu Açısından Birey Temelli Başarı Yüzdelerinin Ön Test, Son Test Puanları ve Farkı İnceleyen t Değerleri	57
Tablo 13. 7. Sınıf Kontrol Grubu Açısından Birey Temelli Başarı Yüzdelerinin Ön Test, Son Test Puanları ve Farkı İnceleyen t Değerleri	58
Tablo 14. Deney Gruplarındaki Katılımcılar Tarafından Program Konularının Değerlendirilmesi	61
Tablo 15. Deney Gruplarındaki Katılımcılar Tarafından Programın Yürütme Biçiminin Değerlendirilmesi.....	62
Şekil 1. 6. ve 7. Sınıf Deney Gruplarının Test Maddelerine Verdikleri Doğru Yanıtların Ön Test ve Son Testlerdeki Dağılımı.....	52
Şekil 2. 6. ve 7. Sınıf Kontrol Gruplarının Test Maddelerine Verdikleri Doğru Yanıtların Ön Test ve Son Testlerdeki Dağılımı.....	53
Şekil 3. 6. ve 7. Sınıf Deney Gruplarının Birey Temelli Değerlendirmede Ön ve Son Testlere Verdikleri Puanların Dağılımı.....	59
Şekil 4. 6. ve 7. Sınıf Kontrol Gruplarının Birey Temelli Değerlendirmede Ön ve Son Testlere Verdikleri Puanların Dağılımı.....	60

GİRİŞ

Türkiye’de ergenler nüfusun çok önemli bir bölümünü oluşturuyor. Ancak onların gereksinimlerine yönelik eğitim çabaları çok sınırlı. Ergenliğin pek çok önemli gelişim alanı var. Bunlardan biri diğer gelişim konularını çok etkileyen cinsellik alanı. Türkiye’de tüm medya araçları cinsel mesajlarla dolu. Ancak bunlar genel olarak bilgilendirici, gelişimi destekleyici görünmüyor. Alanyazında cinsel eğitimin gerekli olup olmadığı artık tartışılmıyor bile. Çünkü ergenler için gerekliliği tartışmasız biçimde kabul edilmiş durumda. Türkiye’de bu konu bir ölçüde görmezden geliniyor. Bunun belki de en açık kanıtı olarak cinsel eğitimin, eğitim sistemi içinde herhangi bir biçimde yer almayışı gösterilebilir. Bu ülkede ergenlere yönelik araştırmacı kimliği ile bu eksikliği hissederek bir cinsel eğitim programı denemesine giriştim. Ve sonuç olarak elinizdeki kitap oluştu.

Bu kitapta dört ana bölüm yer almaktadır. Bunlardan ilki günümüz ergenlerinin cinsel davranışları, ergenler için cinsel eğitimin önemi, cinsel eğitim programı ve uygulamaları konusunda bilgilerin aktarıldığı kuramsal bölümdür. Bu bölümde ayrıca yurtdışında ve Türkiye’de yürütülmüş çeşitli araştırmalar sunulmaktadır. Burada ayrıca Türkiye’de 12-14 yaş grubu ergenlere yönelik olarak hazırlanan programın amacı ve önemi de yer almaktadır.

İkinci bölümde sözü edilen programın hazırlanmasına ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Bu amaçla hangi adımların atıldığı anlatılmaktadır. Programın benimsediği değerler, konular ve programın yürütülmesine ilişkin açıklamalar da bu bölümdedir.

Üçüncü bölüm uygulanan programın Cinsel Bilgi Testine Dayalı olarak bir model çerçevesinde değerlendirilmesine yer vermektedir. Bu değerlendirme modeli özgün bir yaklaşım olup, uygulanan cinsel eğitim programının etkililiği ve verimliliği kavramlarını getirmekte ve analizler bu kavramlar temel alınarak yapılmaktadır.

En son bölümde ise çalışmanın genel olarak değerlendirildiği sonuç bölümü, kullanılan kaynaklar ve en sonda da hazırlanan program, beş ünite halinde ele alınan konular, ana temalar ve etkinliklerle birlikte ek olarak sunulmaktadır.

ERGENLİK, CİNSELLİK VE CİNSEL EĞİTİM

Cinsellik insan gelişiminin önemli bir parçasıdır. Bütün yaşam boyunca gelişen cinsellik özellikle bedenin yetişkin özelliklerine dönüştüğü ve üreme yeteneğinin kazanıldığı ergenlik yıllarında daha büyük önem kazanmaktadır.

Ergenlikte cinsellik ve cinsel gelişim konuları özellikle son 20 yıldır artan ölçüde araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Steinberg (1996), özellikle Kuzey Amerika’da ergen gelişiminde en çok araştırılan konunun cinsel gelişime bağlı konular olduğunu ileri sürmektedir. Öte yandan, akademik çalışmalarda ergen cinselliğinin hâlâ bütünüyle ortaya konduğu söylenemez. Bu konuda yapılan pek çok araştırmanın ergenlikte cinselliğin ve özellikle cinsel davranışların olumsuz sonuçlarına odaklandığı görülmektedir. Bu olumsuz sonuçlar arasında ergen gebeliklerinin artması, Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyon

(CYBE)'ların artması, erken yaşta farklı kişilerle girilen cinsel deneyimlerin yaygınlaşması sayılabilir. Ergenlikte cinsellik, bu önemli değişim sürecinde daha çok biyolojik değişimlere bağlı olarak incelenmiştir. Örneğin ergenliğin hemen başlarındaki fizyolojik değişimlerin cinsel dürtüyü ve gerilimi artırdığı bunun çeşitli cinsel davranışlara neden olduğu açıklanmaktadır (Adams, 1980; Conger, 1991; Dacey & Kenny, 1994; Steinberg, 2002). Ergenlikte cinsel gelişime bağlı değişiklikler, toplumsal rol denemeleri, değer ve amaçların aydınlanması, kişilerarası ilişkilerin gelişimi ve özerk davranışın denemesi gibi psikososyal gelişim konularıyla yakın bir etkileşim içindedir (Wagner, 1980). Toplumsal rol denemeleri alanında ergenler yalnızca çalışan biri olmanın nasıl bir şey olacağını denemek istemekle kalmazlar, aynı zamanda sevgili olmanın nasıl bir şey olduğunu da deneyerek görmek isterler. Dolayısıyla “ergenlikte cinsellik” ilk bakışta düşünüldüğünden çok daha geniş bir konudur. Ayrıca ergenlik psikolojisi çalışmalarında önceleri daha çok biyolojik temelli bir değişim olarak ele alınan cinsellik, ergenin yaşamının hemen hemen bütün gelişim alanlarında bedeninin ötesinde bilişsel ve psikososyal değişimlerde de kendini göstermektedir. Ergenlikte cinsellik bağımsız bir bağlam içinde ele alınmamaktadır. Ergen için cinsellik her ortamda, ailede, akran gruplarında, okulda, serbest zaman uğraşlarında kendini gösterir. Ergen gelişiminde cinsellik özerklik, kimlik, yakınlık gibi çeşitli psikososyal gelişim konularında yer alır. Kısacası, ergenlikte cinsellik tüm gelişim alanlarını ve konularını kapsayan, doğrudan ve dolaylı yansımaları olan çok önemli bir konudur.

Ergenlikte cinsellik son dönemlerde üzerinde çok durulan “Risk Alma” konusu çerçevesinde de ele alınmaktadır. Ergenler arasında ilaç ve madde kullanımı, içkili araç kullanımı, kurallara uymadan araç kullanımı ve erken yaşta girilen cinsel deneyimler “risk” kavramı altında incelenmektedir. Bu çerçevede risk alma Baumrind’in kuramsal çerçevesinde normal ve uyum sağlayıcı görülürken, Arnett’in modelinde “ergen benmerkezliliği”nin ve “heyecan arama gereksinimi”nin bir işlevi olarak ele alınmaktadır. Öte yandan, ergenlikte risk-alma ve riskli davranış çalışmaları, risk-alma davranışlarını daha çok bilişsel açıdan olgunlaşmama, uyumsuzluk ya da psikopatolojiye odaklanarak incelenmekte ve normal, sağlıklı kimlik sorgulamasını riskin açıklaması olarak ele almayı ihmal etmektedir (Nesbitt, 1994).

Cinsel duyguların ergenlikte yoğunlaşması ve değişmesi ergen gelişimine olumlu bazı katkılar getirmektedir. Başkalarını çekici bulmak, yakınlık geliştirmek gibi bu katkılar gözardı edilmemelidir. Öte yandan, ergenlikte cinsel davranışların olumsuz sonuçları da olabilir. Cinsel açıdan sömürülme, doyumsuzluk, suçluluk gibi psikolojik sonuçlara da rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra ileride değinilecek olan ergen gebelikleri, Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonların yaygınlaşması gibi önemli sorunlar da ergenlikte cinselliğin olumsuz sonuçları olarak ele alınmaktadır (Kirby, Short, Collins, Pugg, Colbe, Howard, Miller, Sonestein & Zabin, 1994). Ergenlikte cinsellik bu kadar önemli oldukça ve olumsuz sonuçlar getirdikçe cinsel değişimleri yaşamakta olan ergenlere cinsel bilgi vermeyi ve cinsel davranışlar konusunda beceri kazandırmayı hedefleyen eğitim çalışmaları da önem kazanmaktadır.

Cinsel eğitim cinsellikle ilgili çeşitli bilgileri ve özellikle sağlıklı cinsel davranışlarla kazandırmayı amaçlayan her tür çabayı içermektedir. Son zamanlarda “cinsel eğitim”,

“cinsellik eğitimi” kavramına dönüşme eğilimindedir. Cinsel eğitim daha önceleri biyolojik temele dayanan üreme ve doğum kontrolü konularına odaklı bir anlayışa dayanıyordu; cinselliği daha çok üreme, doğum kontrolü gibi konular çerçevesinde işleyen bir yapıdaydı. Günümüzdeki “cinsellik eğitimi” ise cinsel konuların eğitimine daha geniş bir bakış açısından yaklaşmakta ve konunun disiplinlerarası çerçeveden ele alınmasına dayanmaktadır. Bu nedenle karar verme, sorumluluk geliştirme gibi kişisel beceriler, iletişim becerilerinin kazandırılması gibi konular bu geniş çerçeveli anlayışta yer almaktadır.

Bu çalışmada, önce cinsel eğitimin ergenler için niçin gerekli olduğu konusu ergenlerde değişen eğilimler ve günümüzde rastlanan sorunlar açısından ele alınacak, daha sonra cinsel eğitim programları ve değerlendirilmesi konusunda açıklamalara yer verilecektir. Ardından Türkiye’de 12-14 yaş grubu ergenler için okul ortamında ders dışı bir etkinlik olarak yürütülmek üzere hazırlanan cinsel eğitim programının geliştirilmesi süreci açıklanacaktır. Bunu eğitim programının değerlendirilmesine ilişkin analizlerin, bulguların ve yorumların yer aldığı bölüm izleyecektir. En son bölümde ise hazırlanan programın amacı, ana teması, konusu ve etkinlikleri yer alacaktır.

Ergenlikte Cinselliğe Bağlı Sorunlu Davranışlar ve Sonuçları

Günümüzde ergenlerinin cinsel davranışlarına ilişkin çok az şey bilindiği halde, ergenler arasında erken ve korunmasız cinsel ilişkinin olumsuz sonuçlar taşıdığı konusunda kesin kanıtlar vardır. Bu sonuçlar arasında ergen gebelikleri ve buna bağlı olarak ergen anababalığı, CYBE’lerin yayılması ve cinsel istismar sayılabilir. Aşağıda ergenlikte cinselliğe bağlı sorunlu davranışlara kısaca değinilmektedir.

Ergenlerin **ilk cinsel ilişki yaşı** konusunda yapılan çalışmalar farklı etnik gruplarda ve farklı zamanlarda farklı yaşlar belirlemektedir. 1970’lerden sonraki dönemde farklı ergen grupları üzerinde yürütülen araştırmalarda ilk ilişki için farklı yaşlar bulunmaktadır (Sonenstein, Pleck & Ku; 1991; Magnusson, 2001). Ancak ergenlik içinde ilerleyen yaşla birlikte cinsel deneyim yaşamış olanların sayıca artış gösterdiği de bilinmektedir (Ketterlinus, Lamb & Nitz, 1994; Steinberg, 2002). Araştırmalar gelişmiş ülkeler arasında ABD’de bu yaştan Kanada, Almanya, İngiltere ve Fransa gibi diğer ülkelere göre daha erken olduğunu ortaya koymaktadır (Steinberg, 2002). ABD’de yapılan çalışmalar özellikle siyah erkek ergenler arasında ilk cinsel ilişki yaşının kayda değer ölçüde düştüğünü göstermektedir. Araştırmalar ayrıca tüm etnik gruplarda ekonomik zorluklar içinde bulunan kesimlerde erken cinsel etkinliğin daha yaygın olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan, ekonomik açıdan farklı çevrelerden gelen ergenlerin, cinsel etkinlik yaşları arasındaki farkın yakın zamanlarda geçmiştekine göre azaldığı da vurgulanmaktadır (Singh & Darroch, 1999). 1960’lardan günümüze ergen gruplarında cinsel ilişki yaşının incelendiği araştırmalar özellikle kadınlar arasında ergenlikte cinsel ilişki yaşının önemli ölçüde düştüğüne işaret etmektedir. Daha önce kadınlar ve erkekler arasında erken yaşlarda cinsel davranışlarda gözlenen toplumsal cinsiyet farkları günümüze gelindikçe azalmaktadır (Singh and Darroch, 1999; Steinberg, 2002; Forrest & Singh, 1990). Bu konuda yapılan pek çok araştırma arasında çocukların sekiz yaşa kadar ilk cinsel ilişki deneyimi yaşadıklarını gösteren bulgulara rastlanmaktadır. Ergenlerin ilk cinsel deneyimleri çeşitli etnik

gruplarda ve ev dışında gözetim altındaki ergenler gibi özel gruplarda incelenmektedir (Risley-Curtis, 1997).

Ergenlerin cinsel ilişki deneyimine giderek daha erken yaşta girmelerinin nedenleriyle ilgili spekülasyonlar arasında; erinlik yaşının düşmesi (Mc Clintock & Herdt, 1996; Herman, Giddens, Slora, Wasserman, Bourdany, Bhapkar, Koch & Hasemeir, 1997), genel olarak toplumsal tutumların liberalleşmesi yönündeki değişimler ve doğum kontrol haplarına kolayca ulaşılabilirlik gibi etkenler sayılmaktadır (Steinberg, 2002).

Ergenlerin ilk cinsel ilişki yaşı kadar **kaç farklı kişiyle cinsel deneyim** yaşamış oldukları da önemli bir konudur. Sonenstein, Pleck ve Ku (1991), ortalama 15 yaşında ilk ilişkiye giren erkek ergen grubunun son oniki ayda 1.9 farklı cinsel eşlerinin (partner) olduğunu ve ergenlerin son dört haftada ortalama 2.7 kez cinsel temas gerçekleştirdiklerini ortaya koymaktadır. Farklı kişilerle yaşanan cinsel deneyimler üreme sağlığı açısından risk getirdiği gibi, CYBE'lerin yayılımı açısından da olumsuzdur. Bu nedenle, cinsel eğitim programlarında ergenlerin cinsel ilişki deneyimlerinin ertelenmesi hedeflenmektedir. Daha ileri yaşta yaşanacak cinsel ilişki deneyiminin ergenleri fazla sayıda cinsel eşten, gebelik riskinden ve kürtajdan olduğu kadar CYBE'lardan da koruyacağı kabul edilmektedir. "Erken yaşta cinsel ilişki" ifade olarak oldukça görelidir. Burada vurgu daha çok günümüzde ergenlerin giderek daha küçük yaşta -büyük ölçüde ergenliğin ilk döneminde- cinsel ilişki deneyimine girme eğilimleridir. Zamana ve çevresel ortama göre değişen bu deneyim Türkiye'de geleneksel kültürün etkisiyle erken yaşta evlenme eğilimi içinde de görülmektedir. Bu uygulama değişen bir eğilim olmayıp, kültürel yapının beklentileri sonucu ortaya çıkan "evlenme" odaklı bir sonuçtur, dolayısıyla günümüz ergenlerinin değişen cinsel davranışları olarak nitelenmemelidir.

İstenmeyen gebelikler doğum kontrol yöntemlerinin etkili kullanılmamasına bağlı olarak ortaya çıkan bir sorundur. 1984-1988 yılları arasında ABD'deki on gebelikten altısı istenmeyen gebeliktir. Bu sayıları yaş gruplarına göre incelediğimizde ergenlik yıllarındaki gebeliklerin % 88'inin istenmeden gerçekleştiği görülmektedir (Forrest & Singh, 1990).

Doğum kontrol yöntemlerinin düzenli kullanılması konusunda ergenlerin başarılı olmadıkları ortaya konmaktadır. Öte yandan, 1990'lara yaklaşıldıkça gençler arasında doğum kontrol yöntemlerinin geçmişe göre daha etkili kullanıldığı rapor edilmektedir (Sonenstein, Pleck & Ku, 1989; Mosher, 1990). Ancak yine de doğum kontrol yöntemlerinin etkili kullanılmadığı açıktır. Ergenlikte kürtaj, ergen gebelikleri ve ergen anababalar sorunlarının kaynağı büyük ölçüde doğum kontrol yöntemlerinin başarılı kullanılmamasına dayanmaktadır. Ergenlerin görüşlerinin incelendiği bir araştırma bu başarısızlığın nedeni olarak iki kaynak belirlemektedir: Gebe kalınmayacağı düşüncesi (yaş, ayın günü ve ilişki sıklığı nedenleriyle) ve gereksinim olduğunda araçlara ulaşamaması (Mussen, Conger, Kagan & Husbor, 1990).

Yıllar boyunca erken cinsel ilişki deneyimi olan ergenlerin akranlarına göre psikolojik açıdan sorunlu oldukları varsayılmıştır. Ancak günümüzdeki pek çok çalışma ergenlikte cinsel etkinliğin psikolojik rahatsızlıkla ilişkisi olmadığını göstermektedir. Örneğin Bingham ve Crockett (1996), akranlarından daha erken cinsel ilişki deneyimi yaşayan

ergenlerin benlik saygılarının ve yaşam doyumlarının, cinsel ilişki deneyimi yaşamayan akranlarından daha düşük olmadığını göstermektedir. Öte yandan, düzenli doğum kontrolü uygulayan ve uygulamayan cinsel açıdan etkin ergen kızları karşılaştıran çalışmalar düzenli doğum kontrolü uygulayan ve uygulamayan kız ergenler arasında farklar kaydetmektedir. Araştırmalar düzenli doğum kontrolü uygulamayan kızların risk almaya daha yatkın, tehlikelerle yüzleşmekten çok onları yadsıyarak bu kaygıyla başeden bir yapı gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Sürekli doğum kontrol yöntemi uygulayan kızların uygulamayanlara göre yaşça daha büyük, aşk ilişkisi içinde, benlik saygısı ve kendine güvenlerinin yüksek olduğu; anababalarına yönelik tutumlarının olumlu olduğu, ayrıca evde erken yaşlarda anababalarından cinsel bilgiler aldıkları kaydedilmektedir. Doğum kontrol araçlarını düzenli kullanmayan ergenlerden bazıları, böylesi bir kullanımın ilişkinin doğallığına zarar getireceğine inandıkları da ileri sürmektedir.

Az rastlanan bazı durumlarda da ergen kızların gebe kalmayı istedikleri bildirilmektedir. Bunun altında “gerçekten kendine ait ve çok seveceği bir şeye sahip olma isteği”, “erkek arkadaşını elinde tutmak”, “arkadaşlarının dikkatini çekmek”, “okuldan kaçmak” gibi nedenlerin yattığı ileri sürülmektedir (Conger, Huster, Kagan & Mussen, 1990).

Batılı ülkelerde özellikle ABD’de ergenlik yaşlarında isteyerek ya da istemeyerek gebelik (**ergen gebelikleri**) olgusu giderek yaygınlaşan bir soruna dönüşmektedir. ABD’de ortalama her on ergen kızdan biri gebe kalmakta ve bunların yarısı doğum yapmaktadır (Ketterlinus, Lamb & Nitz, 1994). Ergenlik döneminde gebe kalmak kızları okul yaşamından alıkoymakta, doğacak bebeğin yeterince hazır olmayan bir anne tarafından dünyaya getirilmesi de bebeğin hem fiziksel sağlık hem de psikolojik gelişimi açısından riskli görülmektedir. Sonuçları ve yaygınlığı açısından değerlendirildiğinde ergen gebeliklerinin önemli bir sorun olarak ortaya çıktığı gözlenmektedir.

Cinsel ilişki deneyiminin erken yaşanması ve çok sayıda cinsel eşle birlikte olma eğilimi ergenler arasında **Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonların** artışına da neden olmuştur. Ayrıca HIV gibi etkilerinin yıllar sonra ortaya çıkabileceği durumlar dikkate alındığında, ergenliğin bu enfeksiyonlarla karşılaşmada gerçekten önemli bir yaşam dönemi olduğu görülmektedir. Çünkü HIV/AIDS’li bireyler arasında yirmili yaşlarda olanlar, yani büyük olasılıkla virüsü ergenlik yıllarında kapınlara önemli orandadır. Ergenlik döneminde olup da bu tür hastalıklarla enfekte olanların sayısı da dikkate değerdir (Smith, 1997). Bu gelişmeler araştırmacıları ergenlik dönemini cinsellik açısından neden bir risk dönemi olduğu konusunu incelemeye götürmüştür. HIV taşıyıcısı ergenler arasında evsizler, evden kaçanlar, damar içi ilaç kullananlar önemli orandadır ve yüksek risk grubunu oluşturmaktadır. Bu ergenlerin düşük risk grubundaki ergen ve yetişkinlerle yüksek riskli davranışlara giriştikleri, böylece enfeksiyonun yayılımı bakımından önemli bir grup oldukları ileri sürülmektedir (Ketterlinus, Lamb & Nitz, 1994).

HIV’in yanı sıra belsoğukluğu (gonore), Klamidya, Trakomanas ve Human Papillomavirüs Enfeksiyonu (HPV) ve uçuklar (herpes) gibi diğer CYBE’ların cinsel ilişki deneyimi olan ergenler arasında önemli oranda görüldüğü ileri sürülmektedir (Ketterlinus, Lamb & Nitz, 1994).

Cinsel eğitim programlarında CYBE'ların nasıl bulaştığı ve nasıl korunulacağı konusundaki bilgiler ergenler için önemli bir koruyucu role sahiptir.

Çocuk ve ergenlerin **cinsel istismarlarına** oldukça yaygın biçimde rastlanmaktadır. ABD'de özellikle kadınlar üzerinde yürütülen araştırmalarda bir biçimde cinsel istismara uğramış ergen oranının % 38'e vardığı kaydedilmektedir. Bu tür yaşantılarda istismar eden ile istismara uğrayan arasında önemli güç dengesizlikleri vardır (Masters, Johnson & Koledny, 1995; Gordon & Gilgun, 1987). Ayrıca istismara uğrayanlarda çeşitli geleneksel değerlere bağlı olarak bu yaşantıyı saklama eğilimi görülmektedir. Öte yandan, bu konudaki bilgi eksikliği de istismara uğrayan kişinin bu yaşantı karşısında uygun tepkiler geliştirememesine yol açabilir. Bu yüzden çağdaş cinsel eğitim programlarında cinsel istismar bir konu olarak yer almakta, bunun tanıtılması ve ergenlerin cinsel istismardan korunması hedeflenmektedir (Donatelle & Davis, 1996).

Yukarıdaki açıklamalar erken cinsel etkinliğin üreme sağlığına ve psikolojik gelişime olumsuz etkilerini açıklamaktadır. Bu konudaki bilimsel ve doğru bilgilerin bir cinsel eğitim programında yer alması erken cinsel etkinliği önleme, doğum kontrolünün önemi ve etkili doğum kontrol yöntemleri konusunda anlayış kazanma, farklı kişilerle cinsel ilişki deneyimini, ergen gebeliklerini ve cinsel istismarı önleme gibi amaçlara hizmet edebilir.

Cinsel Eğitimin Ergen Gelişimine Katkısı

Ergenlerin psikolojik gereksinimleri doğrultusunda hazırlanan bir cinsel eğitim programı (Masters, Johnson & Koledny, 1995) aşağıda ele alınan alanlarda sağlıklı gelişimi destekleyebilecektir:

1. Beden gelişimine, beden imgesine ve benlik imgesine katkı

Ergenler bedenlerinin gelişimi ve görünümü ile yakından ilgilidirler. Beden imgesi olarak tanımlanan bedenden sağlanan doyum hızlı değişimlerin yaşandığı ergenlik döneminde çok önemli hale gelir (Dacey & Kenny, 1994). Beden imgesinin ergenlikte bu kadar temel bir odak noktası haline gelmesi bir birey olarak kimlik duygusunun henüz kazanılmamış olmasına bağlıdır. "Beni nasıl buluyorlar?", "Neye benziyorum?", biçimindeki sorular "Ben kimim?" sorusunun yanıtlanmasına hizmet etmektedir. Öte yandan, ergenliğin başlarında bireyler başarıları, kişisel özellikleri ve başkalarıyla ilişkileri temelinde henüz genel bir benlik saygısı oluşturmamış olabilirler. Ergenin beden imgesine ilgisi bedeninin hızlı gelişimi karşısında kaçınılmaz bir durum alır. Dış görünüme odaklanmalarının yanı sıra ergenler kendi bedenleri hakkında bilgi alma gereksinimi de duyarlar. Bedenlerinde oluşan değişimler konusunda elde edilen bilgiler yeni bedensel özelliklerin kabulüne yardımcı olur.

Ergenlerin bedenlerinden ne derece doyumlu oldukları toplumsal gelişim özellikleriyle de ilişkilidir. Bedeninden doyumlu olan ergenlerin okulda popüler olması gibi toplumsal sonuçları vardır. Dolayısıyla büyüyen bireylerin erenliğe bağlı bedensel gelişimi konusunda bilgi kazanması kişisel doyuma ve bedene ilişkin sorgulamalarına katkıda bulunacaktır.

2. Kimlik oluşturmaya katkı

Erikson (1963) kimlik arayışının ergenliğin en önemli gelişimi olduğunu ileri sürmüştür. Toplumsal cinsiyet rolü beklentileri ve cinsel yönelim gibi konular kimlik arayışını zorlaştırmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolü beklentilerinin bireyden bireye değiştiğinin vurgulanması ve çeşitliliğinin ortaya konması kimlik oluşumu sürecinde yoğun emek harcayan ergenlere katkıda bulunmaktadır. Bu açıklamalara dayanarak ergenin bedeni, hijyeni, üreme sistemi konularında bilgi alması onun daha geniş bir bakış açısına sahip olmasına neden olacaktır. Ayrıca farklılıkları farketmesi, karşı cinsiyet, farklı cinsel yönelimler, farklı ilişkiler gibi kimlik oluşturma sürecindeki ergen için yararlı görünmektedir. Bu tür eğitim fırsatları ergenin kendisi için seçenekleri araştırmasına ve kendisini sorgulamasına yardımcı olur.

3. Cinsel değerler sistemi oluşturmaya katkı

Ergenlerin değer sistemi oluşturma süreci kimlik oluşturma çabaları ile yakından ilişkilidir. Değerler temelde ahlaki ve entelektüel alanda sorgulansa da ergeni yakından ilgilendiren cinsel konularda da değerler oluşturulmaktadır. Bu oluşumda aile değerleri, dini değerler, arkadaşların değerleri etkilidir. Eğitim programında cinsellikle ilgili değerlerin tartışılması bireysel olarak yaşanan değer oluşturma sürecine katkıda bulunur.

4. Cinsel yönelim kararına katkı

Cinsel yönelim bireyin cinsel ve erotik ilgi duyduğu bireylerin cinsiyeti ile belirlenen önemli bir özelliktir. Genel olarak, insanların cinsel yönelim olarak heteroseksüel, eşcinsel ya da biseksüel oldukları kabul edilmektedir. Cinsel yönelim konusu değer ve tutumlarla çok ilişkilidir. Eşcinselliğe karşı süren olumsuz tutum ve davranışlar toplumlarda yoğun nefret, önyargı, korku ve ayırmacılık yaratmıştır. Bunda dini çevrelerin de katkısı büyüktür. 1973 yılında Amerikan Psikiyatri Derneği ve 1975 yılında Amerikan Psikoloji Derneği eşcinselliği ruh sağlığı sorunları sınıflamasından çıkarmış ve eşcinselliğin heteroseksüelliğe alternatif bir yönelim olduğunu kabul etmiştir (Berne, 1992). Cinsel yönelimin gelişimsel bir özellik olduğu ve heteroseksüellik dışındaki cinsel yönelimlerin doğal ve beklendik olduğu konusundaki çalışmaların yeni olduğu söylenebilir. Cinsel yönelimin nedenleri konusunda yapılan pek çok çalışmaya rastlanmaktadır. Bunlar arasında cinsel yönelime ilişkin kuramsal çalışmalar da yer almaktadır (Storms, 1980).

Bugün cinsel yönelim konusu geçmiştekine göre akademik çalışmalarda çok daha ayrıntıyla ele alınmaktadır. Erken çocukluk eğitiminden itibaren cinsel yönelimin ele alınması gerektiğini açıklayan çalışmalar vardır (Casper, Cuffaro, Schultz, Silin & Wickens, 1996). Öte yandan, araştırmacılar cinsel yönelimin ergenlikte önemli bir keşif konusu olduğuna da odaklanmaktadır. Ergenlikteki sorgulamalar ve denemeler pek çok alanda olduğu gibi cinsel yönelim alanında da ergenin kendini keşfetmesine olanak tanımaktadır. Ancak cinsel yönelimin ergenlikte keşfedileceği garanti değildir. Yaşamın her döneminde gerçekleşebilecek bu keşif yaşamın farklı evrelerinde olsa da benzer gelişimsel aşamalar gösterir (Blumenfeld, 1992). Cinsel eğitim programında cinsel yönelim konusunda bir anlayışın kazandırılması kendini anlamaya ve keşfetmeye çalışan bir ergen için oldukça yararlıdır. Bu tür bir aydınlanma ergen için özel olarak cinsel yönelim, genel olarak kimlik arayışına katkıda bulunur.

Eşcinselliğe yönelik olumsuz tutumların varlığına işaret eden pek çok araştırma vardır (Simoni, 1996; Sunita, 1995; Corley & Pollack, 1996; Eliason, 1996; Simon, 1995; Hayes, 1995; Carney, Werth, & Emanuelson, 1994; Oliver & Hyde, 1995; Van de Ven, 1994; Kyes & Tumbelaka, 1994; Pratte, 1993). Eşcinselliğin kabulüne ilişkin tutumların genel olarak daha eşitlikçi ve ayrımcılıktan uzak bir bakış açısına katkıda bulunacağı ileri sürülmektedir (Blumefeld, 1992). Bu açıdan bir eğitim programında cinsel yönelimin doğası konusunda bilgilenen bir ergenin farklara saygı temelinde eşcinsellere karşı daha az önyargılı olacağı ve dolayısıyla eşcinsellik konusunda abartılı korku ve kaçınma davranışları olarak karakterize edilen “homofobi” konusunda daha liberal bir yaklaşıma sahip olacağı düşünülebilir. Bu amaçla eğitim programlarına dahil edilmek üzere çocuk ve ergenler için hazırlanmış bazı etkinlikler ve çeşitli yaş grupları için geliştirilmiş bilgi veren kaynaklar vardır (Answers to your questions about sexual orientation and homosexuality, APA).

Bütün bu açıklamalara dayanarak cinsel yönelim konusunda bilginin yer aldığı bir cinsel eğitim programında ergenin cinsel yönelimini değerlendirmesi kadar, cinsel yönelim konusundaki farklara duyarlılık ve saygının da geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Önceleri ergenlikte suç davranışları, alkol ve ilaç bağımlılığı, erken cinsel davranışlar gibi sorunlar birbirinden bağımsız ele alınmaktaydı. 1990’lardan itibaren araştırmacılar farklı sorun davranışlarının birlikte görülmesine odaklanarak ergenlikte sorunlu davranışlar konusunda bütüncül yaklaşımlara ilgi duymaya başladılar (Ketterlinus, Lamb & Nitz, 1994). Günümüzde cinsel eğitim programları bu anlayış çerçevesinde sağlık konuları ve madde kullanımı gibi daha çok psikolojik kaynaklı konuları ele almakta ve cinsel eğitim etkinlikleri aracılığıyla ergenlerin bireysel sağlık kalitesinin yükselmesini hedeflemektedir.

CİNSEL EĞİTİM PROGRAMLARI VE UYGULAMALARI

Günümüzde cinsel konularda her tür bilgi ve beceri kazandırma çabası cinsel eğitim kapsamı altında ele alınmakta ve yaşanan çeşitli değişimlerle birlikte cinsel eğitim giderek önem kazanan bir konu haline gelmektedir.

Anababalardan ve daha geniş toplumsal çevreden ergenlere cinsel konularda gelen mesajlar çelişkili ve şaşırtıcıdır. Bir yandan, yetişkinler genel olarak cinselliğin “kötü” olduğunu vurgularken diğer yandan, pek çok toplumsal mesaj cinselliğin “heyecan verici ve arzu edilir” olduğunu vurgulamaktadır. Bunlar arasında özellikle kitle iletişim araçlarından ve arkadaşlardan gelen mesajlar dikkat çekicidir. Bu karmaşık yapı içinde, ergenler cinsellik konusuyla oldukça ilgilidir ve cinsellikle ilgili çelişen mesajlarla karşı karşıyadır. Ancak ergenlerin cinsel bilgi düzeyi genel olarak düşüktür (Berk, 2001). Ergenlere cinsel bilgiler sunulduğunda cinselliğe ilgilerinin artacağı hatta cinsel denemelere girişecekleri yönünde oldukça yaygın bir söylence vardır (Zastrow & Kirst-Ashman, 1990). Bu söylence cinsel eğitimin yeterince yaygınlaşmamasına ve yetişkinlerce benimsenmemesine katkıda bulunmuştur.

Okulda cinsel eğitimin verilmesi konusunda farklı ülkelerde ve farklı dönemlerde çeşitli uygulamalara rastlanmaktadır. Bu konuda ilk harekete geçen, eğitim sistemi içinde

cinsel eğitime yer veren ülke İsveç'tir. Bu ülkede cinsel eğitimin başlaması 1930'lara kadar inmektedir. Danimarka'da cinsel eğitim uzun yıllardır eğitim sisteminde önemli bir yeri vardır. Genel olarak İrlanda dışındaki batı ve kuzey Avrupa ülkelerinde cinsel eğitim okullarda eğitimin bir parçası olarak yer almaktadır (Roemer & Pascman, 1985; Ekşi, 1990; Bulut, Nalbant & Çokar, 2002). Cinsel eğitimin bazı uygulamalarda sağlık derslerinin içinde bazı uygulamalarda bağımsız bir ders olarak okul sistemi içinde yer alması temelde toplumsal değerler, inançlar ve dinsel nedenlerle zor ve tartışmalı olmaktadır (Ketting, 1991). Çeşitli Avrupa ülkelerinden cinsel eğitim savunucuları cinsel eğitimin okul sistemiyle bütünleşmesini eğitimdeki yapılanmalar çerçevesinde açıklamaktadır (Frisiras, Lagio, Sourtzi & Vidalaki, 1991; Riser, 1991; Barbey, 1991; Koral, 1991; Buresova, 1991; Gallard, 1991; Muschang, 1991; Frada & Villar, 1991). Son yıllarda HIV/AIDS ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların önlenmesi çerçevesinde okullarda yürütülen cinsel sağlığa ilişkin eğitim uygulamalarının önemi artmaktadır.

Ergenler arasında cinsel davranışlar değiştikçe (Magnusson, 2001) cinsel eğitim programları artan bir önem kazanmaktadır. Siyasi alanda ortaya çıkan değişimler de cinsel eğitim programlarında değişiklikler getirmektedir. 1980'lerin ortalarında cinsel eğitim anlayışı "sorumlu cinsellikten", "cinsel perhiz"e (abstinence) kaymıştır. Bu anlayışla ergenlerin cinsel etkinlikten uzak durmaları hedeflenmektedir.

Cinsel perhiz programlarında karar verme becerilerinin kazanılması ve benlik saygısının yükseltilmesi hedeflenmektedir. Bu anlayışın ergenlere yönelik mesajı "Yalnızca Hayır De!" (Just say no!) olmuştur. Bu programlara bağlı olarak ergen gebeliklerinin azalacağı beklenmiştir. Bu çalışmalar sonucunda, bazı araştırma sonuçları ergen gebeliklerinde düşüşün kaydedildiğini ileri sürerken, bazıları bu programlara bağlı olarak ergen gebeliklerinde herhangi bir fark olmadığına işaret etmektedir (Besharov & Gardiner, 1997 a:b). Cinsel perhiz anlayışına bağlı cinsel eğitim programları karşıt bir görüş çerçevesinde değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir. Cinsel Perhiz yaklaşımı çerçevesinde hazırlanan "Cinselliğe Saygı" (Sex Respect) adlı eğitim programını Goodson ve Edmundson (1994) içerik ve yöntem açısından incelemişlerdir. Bu programın özellikle üreme sağlığı ve cinsel tepki konularında temel bilimsel içeriğe yer vermediği, hatta bazı yanlış bilgiler bulundurduğu ortaya konmuştur. Bu programın kapsamlı bir cinsel eğitime yönelik profesyonel ölçütleri karşılamadığı ve yeniden gözden geçirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Olsen, Weed, Nielsen ve Jensen (2002) cinsel perhiz anlayışı çerçevesinde geliştirilmiş cinsel eğitim programlarını tanıtmaktadır.

Cinsel perhiz anlayışı çerçevesinde hazırlanmış üç ana program vardır.

Değerler ve Seçenekler (Values and Choices): Bu programda öğrencilerin kendi cinsellikleri ve benlik saygısı gibi konularda tartışmalar yer almaktadır. Programda ayrıca karar-verme becerisine bakış açısı sağlayacak "evrensel" değerlerin anlaşılmasına yer verilmektedir. Programda erinlik, çıkma, karşı cinse yönelme, akran baskısı gibi ünitelerin yanı sıra geleceği planlamak, ergen gebeliklerinin sonuçları, CYBE ve cinsel istismar gibi konular yer almaktadır.

Ergenlere Yardım (Teen Aid): Program genel olarak sağlık eğitimi yönelimlidir. Programın ilaçlar, alkol, fiziksel egzersizler, beslenme, üremenin anatomisi, kalıtım, doğum öncesi gelişim ve doğum gibi üniteleri vardır. Ayrıca programda benlik-saygısı, arkadaşlık, çıkma, akran baskısı ve medya etkisi ile başetmek gibi konular da yer almaktadır. Programda evliliğin cinsel ilişki için en uygun ilişki olduğu vurgulanmaktadır. Programın iki adet 30 dakikalık video gösterisi vardır ve her ünite geleneksel didaktik anlatım yoluyla sunulmaktadır.

Cinselliğe Saygı (Sex Respect): Bu program ergen cinselliği ve cinsel perhiz anlayışına odaklıdır, ancak insan cinselliği, cinsel özgürlük ve karar vermeyi etkileyen çeşitli etkenler gibi konuları kapsamaktadır. Gruplara yönelik sunularda evlilik öncesi cinselliğin riskleri ve cinsel perhizin yararları üzerinde durulur. Ayrıca üniteler çıkma, akran baskısı, evlilik ve anababa olma konularını kapsamaktadır. Ergen gebelikleri ve AIDS konularına da yer verilmektedir. Bu programın ayrıca mesajlarını iletmek için kullandığı karikatürleri de vardır.

Psikoloji, eğitim ve sağlık alanlarında yürütülen araştırmalar cinsel eğitim gereksinimini açıkça ortaya koymaktadır. İçeriğin yanısıra süreç ve etkinlikleri vurgulayarak cinsel eğitim programlarının hazırlanması ya da etkinliklerinin düzenlenmesi konularında da çalışmalar vardır (Burt & Meeks, 1985; Stayton, 1978). Öte yandan, cinsel eğitim programlarında kültürel özelliklerin dikkate alınması gerekliliği önemle vurgulanmaktadır (Lancet, Moda, Kawenaki, Antonovski & Shoham, 1978; Ward & Taylor, 1991). Cinsel eğitim çalışmalarında anababa onayı, desteği ve katılımı konuları da ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır (Brock & Beazley, 1995; Croft & Asmussen, 1992; Welshimer & Harris, 1994). Okullar cinsel eğitimin gerçekleşeceği en uygun ortamlar olarak nitelenmektedir. Okula dayalı programların cinsel açıdan riskli davranışları azaltmadaki rolü tartışılmaktadır (Kirby, 1992; Kirby, Short, Collins, Rugg, Kolbe, Howard, Miller, Sonenstein & Zabin, 1994). Alanyazında ayrıca bazı cinsel eğitim yaklaşımlarının ya da uygulamalarının değerlendirildiği çalışmalara da rastlanmaktadır.

Kirby ve arkadaşları (1994) okullarda yürütülen ve riskli cinsel davranışları azaltmayı hedefleyen cinsel eğitim ve AIDS eğitimi etkinliklerini değerlendiren bir çalışma yürütmüşlerdir. Bu amaçla 23 farklı cinsel eğitim programı çeşitli ölçütlere göre değerlendirilmiştir.

Yazarlar tarafından etkili programların **Toplumsal Öğrenme Kuramı'na** dayanmış olduğu belirlenmiştir. Bu kuramlarda öncelikle "cinsel davranışların ertelenmesi" ya da "doğum kontrol aracı kullanılması" gibi bilgi temelli bir anlayış vardır. Bu bilginin yararlarına ilişkin bir inanç gelişir, yani kişiler bu bilgiye ilişkin olarak güdülenirler. Buna ulaşmak için bazı beceri ve yöntemlerin etkili olacağı inancı (yani sonuç beklentisi) ve bu beceri ve yöntemlerin kişi tarafından etkili olarak kullanılabilmesi inancı (yani öz yeterlik) gelişir. Toplumsal Öğrenme Kuramı gençlerin bu anlayış ve inançlara doğrudan eğitimle ve dolaylı olarak başkalarını gözleyerek ulaşacaklarını kabul eder. Yazarlar etkili programların korunmasız ilişkisinin riskleri ve korunmasız ilişkiden sakınma yöntemleri konusunda temel, doğru bilgiler sağlandığını ve yaşantusal etkinliklerle bu bilgilerin kişiselleştirildiğini ileri sürmektedir. Ayrıca yazarların belirlemelerine göre, etkili programlar cinsel davranışlar üzerindeki toplumsal ve medya etkilerine yer vermektedir.

Etkili programların diğer bir özelliği, korunmasız ilişkiye karşı bireysel değerleri ve grup normlarını güçlendirecek açık ve uygun değerleri desteklemesidir.

Kirby ve arkadaşları (1994) etkili ve etkili olmayan programlar arasındaki farklara da dikkat çekmişlerdir. Etkili olmayan programların konu itibarıyla daha geniş olduğu, pek çok konuyu içerdiği, ancak gerekli değerleri, gerçekleri ve normları vurgulamada başarısız olduğu belirlenmiştir. Daha az etkili programların “karar vermeye” odaklanmadığı görülmektedir. Öte yandan, etkili programlar açık davranışsal değer ve normları vurgulamaktadır. Bütün bu çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde riskli cinsel davranışların ortadan kaldırılmasına yönelik programların uzun süreden beri var olduğu, ancak istenen ve beklenen etkinin ortaya çıkmadığı ileri sürülmektedir. Bu programların ergenler arasında cinsel ilişki deneyimlerini artırmadığı görülmektedir. Bu programların sonucunda cinsel ilişki deneyiminin gerçekleştiği yaş ya değişmemekte ya da daha ileri yaşlara ertelenmektedir. Bu değerlendirme okullarda yürütülen bazı programların kondom ve doğum kontrol araçları kullanımını artırdığını ortaya koymaktadır. Cinsel eğitim programlarının ergenler arasında daha çok doğum kontrol yöntemi kullanımını, HIV/AIDS eğitim programlarının ise kondom kullanımını bir ölçüde arttırdığı görülmektedir. Ancak bu konudaki veriler her zaman tutarlı değildir.

Nelson (1997) ABD’de 30 yıldır uygulanan cinsel eğitim programlarının bazı yanlış varsayımlara dayandırılmış olduğunu ileri sürmektedir. Bunlar;

1. ergen cinsel davranışının doğal ve kaçınılmaz olduğu,
2. ergen cinselliğinin olumsuz sonuçlarının önlenemez olduğu,
3. ergenlerin temel olarak mantıklı oldukları,
4. doğru bilginin zararlı davranışı azaltacağıdır.

Bu eleştirel bakış çerçevesinde araştırmacı ergenlerin cinsellikten uzak durmasını, yani cinsel perhiz yaklaşımının hedefe ulaşmasını engelleyen etkenleri incelemiştir. Ergenlerin cinsel davranışları üzerinde pek çok etkenin etkisinden söz eden yazar araştırmasında özellikle ergenin ilk çıkma yaşı, izlenen televizyon programları (diziler, MTV, talk showlar), olumsuz duygusal sonuçlardan korkma (ahlaki bakış) ve akranlardan model alma gibi etkenlerin cinsel davranışları belirlemede en önemli değişkenler olduğu sonucuna varmıştır.

Etkili biçimde cinsel ilişkinin başlama yaşını geciktiren, kondom ve doğum kontrol yöntemleri kullanımını artıran ya da cinsel açıdan riskli davranışları azaltan programların şu ortak özelliklerine dikkat çekilmektedir:

1. Toplumsal Öğrenme ya da Toplumsal Etki Kuramlarına dayanmaları,
2. Cinsellikte riskli davranışların azaltılması açısından belirgin, dar bir odak taşımaları,
3. Toplumsal etki ve baskılara yer verilmesi,
4. Korunmasız ilişkiye karşı bireysel ve grup normlarının pekiştirilmesi,
5. Grubun ilgi ve becerilerine yer vermesi ve bu becerilerde güven artırıcı etkinliklerinin bulunması.